

Marcin Składanowski

Wolność sumienia i odpowiedzialność Kościoła : problem argumentacji moralnej w katolicko-protestanckich dialogach na temat aborcji

Forum Teologiczne 15, 55-65

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. MARCIN SKŁADANOWSKI
Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

WOLNOŚĆ SUMIENIA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ KOŚCIOŁA.
PROBLEM ARGUMENTACJI MORALNEJ
W KATOLICKO-PROTESTANCKICH DIALOGACH
NA TEMAT ABORCJI

Słowa kluczowe: sumienie, aborcja, prawo moralne, dialog ekumeniczny.
Key words: conscience, abortion, moral law, ecumenical dialogue.
Schlüsselworte: Gewissen, Abtreibung, Moralgesetz, ökumenischer Dialog.

Wprowadzenie

Współczesny dialog ekumeniczny napotyka coraz więcej problemów etycznych. Choć wciąż nie można bagatelizować istniejących między Kościołami i Wspólnotami chrześcijańskimi rozbieżności w dziedzinie podstawowych prawd wiary i ich interpretacji, to jednak nie budzą one dzisiaj tak wielkich kontrowersji, jak w epoce konfrontacji podzielonych denominacji chrześcijańskich. Tymczasem rozbieżności etyczne stają się coraz większe, ponieważ Kościoły i Wspólnoty w różny sposób reagują na presję wywieraną na nie przez współczesne przemiany kulturowe i obyczajowe, zachodzące zwłaszcza w świecie zachodnim. Coraz wyraźniejszy staje się wśród chrześcijan podział na denominacje konserwatywne i progresywne, a co za tym idzie – próby dialogu na tematy etyczne napotykają rosnące trudności.

Na tym niezwykle obszernym polu badawczym dla współczesnej teologii, a zwłaszcza dla ekumenistów i moralistów, wyróżnia się zagadnienie sumienia, które niekiedy – w toku gorących dyskusji i polemik – wymyka się uwadze, a przez to poważniejszej analizie teologicznej. Można zaobserwować, że do wolności sumienia ludzi wierzących odwołują się te Kościoły i Wspólnoty, które wielu kwestii etycznych – takich jak szczegółowe problemy związane

z ochroną i godnością przekazywania ludzkiego życia – nie chcą rozstrzygać, pozostawiając swoim wiernym decyzję o dopuszczalności praktyk takich, jak aborcja, eutanazja, antykoncepcja, zapłodnienie pozaustrojowe oraz postaw i postępowania takiego, jak seksualne relacje pozamałżeńskie czy też związki osób tej samej płci. Wolność sumienia staje się niekiedy decydującym argumentem tych Kościołów i Wspólnot, które uchylają się od wskazywania wiernym konkretnych zasad postępowania i wyboru moralnego z obawy przed utratą ich zaufania czy też przed ich odejściem do denominacji mniej wymagających.

W artykule autor prezentuje tego typu argumentację, wypuklając jej znaczenie. Argumentacja ta zazwyczaj opiera się na dowartościowaniu wolności sumienia wierzących i jest obecna w próbach ekumenicznego dialogu na temat aborcji prowadzonych przez Kościół katolicki ze Wspólnotami protestanckimi. W tym celu najpierw zostaną ukazane główne treści dokumentów dialogowych poruszających kwestię przerywania ciąży. W tym świetle przedstawione będzie znaczenie kościelnego nauczania moralnego, jak również wpływ dyskusji na temat sumienia i obowiązywalności prawa moralnego na zbliżenie denominacji chrześcijańskich i perspektywy rozwoju ruchu ekumenicznego.

1. Aborcja w dokumentach dialogowych – przegląd argumentacji

W dialogach prowadzonych przez Kościół katolicki ze Wspólnotami protestanckimi (w tym również z anglikanami) w stosunku do kwestii aborcji można zauważyć pewną prawidłowość. Wszystkie dialogujące strony uważają przerywanie ciąży za zło, sprzeciwiające się zarówno godności życia ludzkiego, jak również woli Bożej względem człowieka. Niemniej jednak ta zasadnicza zgoda bynajmniej nie wyraża się w jednolitym stosunku Kościołów i Wspólnot do aborcji ani też w zbieżnej doktrynie moralnej. O ile Kościół katolicki podkreśla fakt obiektywnego zła w przerywaniu ciąży, wyprowadzając zeń zakaz jej przeprowadzania, o tyle Wspólnoty protestanckie, wyrażając swoje negatywne stanowisko, ostateczną odpowiedzialność pozostawiają sumieniu poszczególnych osób rozważających możliwość przerywania ciąży, nie uważając się za kompetentne do wskazania jednoznacznych zasad moralnych. Wyjątkiem są tutaj jedynie Wspólnoty protestanckie o charakterze ewangelikalnym.

Wskazana prawidłowość w podobny sposób obecna jest w różnych dokumentach dialogowych. Tytułem przykładu warto wskazać najbardziej reprezentatywne teksty. Niektóre dokumenty dialogowe, takie jak katolicko-metodystyczny *Raport z Denver*, potwierdzają wspólną, zakorzenioną w Biblii naukę o nienaruszalności i godności życia ludzkiego oraz wynikający z niej obowiązek jego obrony i zachowania, dodając jednocześnie, że dialogujące strony różnią się

w interpretacji tej nauki, a więc w formułowaniu praktycznych osądów moralnych¹. Inne gremia ekumeniczne formułują obszerniejsze stanowiska, umożliwiające zrozumienie, na czym polega zasadniczy problem dialogów na tematy etyczne podejmowanych przez Kościół katolicki ze Wspólnotami protestanckimi.

W bardzo obszernym tekście poświęconym zagadnieniom moralnym *Life in Christ: Morals, Communion and the Church* (*Życie w Chrystusie. Moralność, komunia i Kościół*) ogłoszonym przez drugą Międzynarodową Komisję Anglikańsko-Rzymskokatolicką (ARCIC II) stwierdza się, że mimo prób porozumienia katolicy i anglikanie wciąż wyrażają zdecydowaną niezgodę, jeśli chodzi o ocenę aborcji (ponadto obszary niezgody to: małżeństwo osoby rozwiedzionej za życia poprzedniego małżonka, dopuszczalne metody kontroli poczęć oraz ocena praktyk homoseksualnych)². Interesujący jest motyw, który często przewija się w dokumentach ARCIC: anglikańscy i katolicycy ekumeniści sądzą, że zauważona rozbieżność nie dotyczy fundamentalnych wartości moralnych, lecz jedynie sposobu ich zastosowania w praktyce kościelnej³. Wyjaśniając ten jedynie „praktyczny” charakter rozbieżności, stwierdza się, że anglikanie nie wypracowali jednolitego nauczania dotyczącego dokładnego momentu, od którego należy objąć życie ludzkie rozwijające się w łonie matki pełną ochroną należną osobie ludzkiej. Stwierdza się, że tylko nieliczni anglikanie są zdania, że taka ochrona należy się istocie ludzkiej w każdej sytuacji od momentu poczęcia. Stanowisko katolickie jest zdecydowanie odmienne: zgodnie z nim każdy embrion ludzki winien być traktowany jako osoba ludzka od momentu poczęcia. Ekumeniści katolicycy i anglikańscy nie dostrzegają jednak skali tej nieprzezwyciężalnej różnicy. Tekst dialogowy relatywizuje ją, odwołując się do sytuacji konfliktu między „prawami matki” i „prawami płodu” i widząc w sposobach rozwiązywania tego konfliktu najważniejszą rozbieżność, polegającą na tym, że – w odróżnieniu od nauki katolickiej – dla anglikanów w pewnych sytuacjach konfliktowych bezpośrednia i zamierzona aborcja jest moralnie usprawiedliwiona. To stanowisko nie przeszkadza członkom ARCIC II mówić o tym, że anglikanie i katolicyce dzielą naukę o świętości życia ludzkiego i prawie do życia wszystkich osób ludzkich, jak również są zaniepokojeni rosnącą liczbą przypadków przerywania ciąży⁴. Zdaniem katolickich i anglikańskich ekumeni-

¹ The Joint Commission between the Roman Catholic Church and the World Methodist Council, *The Denver Report* (1971), nr 77, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/meth-council-docs/rc_pe_chrstuni_doc_19710901_denver-report_en.html (21 X 2013).

² ARCIC II, *Life in Christ: Morals, Communion and the Church* (1993), p. 54, w: J. Gros, H. Meyer, W. G. Rusch (red.), *Growth in Agreement II. Reports and Agreed Statements of Ecumenical Conversations on a World Level, 1982–1998*, Geneva-Grand Rapids 2000, s. 357.

³ „The disagreements between us are not on the level of fundamental moral values, but on their implementation in practical judgments”. Ibidem, p. 84, s. 365.

⁴ Ibidem, p. 85, s. 365.

stów trudność leży jedynie w tym, w jaki sposób rozumie się znaczenie indywidualnego sumienia oraz rolę wspólnoty kościelnej w formułowaniu osądów moralnych. Anglikanie, deklarując niezmiennie poszanowanie świętości ludzkiego życia, uważają, że nauczanie kościelne nie może formułować żadnej doktryny moralnej w formie kategorycznego zakazu, tak jak to – np. w przypadku aborcji – czyni Kościół katolicki. Decyzja w tak złożonych kwestiach musi zostać pozostawiona indywidualnemu osądowi każdej zainteresowanej osoby⁵. Poszanowanie dla wolności sumienia – w anglikańskim rozumieniu – obejmuje zatem również powstrzymanie się od takiego formułowania doktryny moralnej, które narzucałoby wiernym jedyne możliwe postępowanie albo jednoznacznie zakazywałoby określonych praktyk. Takim spostrzeżeniem na temat roli indywidualnego sumienia anglikanie i katolicy uzasadniają kontrowersyjną tezę, że ich nauczanie w kwestii obrony życia ludzkiego jest zasadniczo zbieżne.

Zbliżony sposób sformułowania problemu widoczny jest w obszernym dokumencie dialogu katolicko-luterańskiego w Niemczech *Gott ist ein Freund des Lebens (Bóg jest przyjacielem życia)* ogłoszonym przez Ewangelicki Kościół w Niemczech (EKD) i Niemiecką Konferencję Biskupów. Dokument poświęcony jest wielu zagrożeniom dla życia ludzkiego we współczesnych rozwiniętych społeczeństwach Zachodu. Porusza się w nim również kwestię aborcji. Istotne jest jednak, że w rozpatrywaniu tego problemu katolicy i luteranie pomijają jego istotę, a zatem pytanie o to, czy jest moralnie dopuszczalne bezpośrednio i celowe uśmiercenie płodu ludzkiego. Zwraca się natomiast uwagę na inne kwestie: aborcję jako zjawisko społeczne⁶, a przede wszystkim jako rezultat konfliktowych sytuacji związanych z ciążą (takich jak niechciane ciążę, konieczność zmiany stylu życia rodziców mającego przyjść na świat dziecka czy też trudności materialne związane z ewentualnymi narodzinami)⁷. W ten sposób ekumeniści katolicy i luteranie przesuwać problem w obszar subiektywnych doznań oraz społecznego, materialnego i psychologicznego kontekstu życia osób, które decydują się na aborcję. Zauważa się wręcz, że w wyjątkowych sytuacjach osoby te mogą – wciąż dostrzegając konieczność zachowywania prawa Bożego – uznać aborcję za jedyne możliwe rozwiązanie trudności materialnych, rodzinnych czy społecznych związanych z ciążą, nie widząc możliwości przyjęcia nienarodzonego dziecka i zachowania go przy życiu. W dokumencie stwierdza się wprawdzie, że granicą ludzkiej wolności decyzji jest prawo do życia innego człowieka⁸. Jednak zaraz potem dodaje się,

⁵ Ibidem, p. 86, s. 365–366.

⁶ Rat der Evangelischen Kirche in Deutschland – Deutsche Bischofskonferenz, *Gott ist ein Freund des Lebens. Herausforderungen und Aufgaben beim Schutz des Lebens* (1989), VI, 2, <http://ekd.de/EKD-Texte/44678.html> (21 X 2013).

⁷ Ibidem, VI, 2a.

⁸ Ibidem, VI, 2c.

że gdy kobieta w ciąży uważa, że nie jest w stanie przyjąć dziecka, które w niej się rozwija, jej decyzja o aborcji – chociaż jest sprzeczna z przykazaniem Bożym – nie może być osądzana jako egoistyczne i grzeszne szafowanie życiem ludzkim. Na podstawie ekumenicznego dokumentu można skonstatować, że dokonanie aborcji powinno raczej motywować do zastanowienia się nad przyczynami i okolicznościami tego kroku, aby ostatecznie pobudzić wspólnotę chrześcijańską do dialogu, współczucia i konkretnej pomocy kobiecie, która zdecydowała się na usunięcie ciąży⁹. Z takiej postawy, podkreślającej znaczenie indywidualnego sumienia oraz dokonywanych na jego podstawie życiowych wyborów, wynika również sceptycyzm luteranów wobec penalizacji przerywania ciąży w prawie państwowym¹⁰. W tym świetle nieprzekonujące wydają się jednak deklaracje katolików i luteranów stwierdzających, że aborcja jest sprzeczna z wolą Bożą oraz zobowiązujących się do wspólnego działania na rzecz ochrony godności życia ludzkiego¹¹ i zmniejszenia liczby przypadków przerwania ciąży¹².

W podobny sposób problem możliwości moralnej oceny przerywania ciąży rozmywa się w dialogu katolicko-reformowanym. Tekst katolicko-reformowanej amerykańskiej konsultacji na temat aborcji rozważa ją jako zjawisko znajdujące się w sieci różnych przejawów „zła społecznego” (*social evils*), zaznaczając także brak porozumienia, jeśli chodzi o moment zaistnienia osoby ludzkiej czy też wartość prawa do życia dzieci narodzonych wówczas, gdy są one w konflikcie z prawami matki. Przyczyn aborcji upatruje się w nacisku środowiska, tradycjach kulturowych, a nawet kościelnych, które miałyby deprecjonować kobiety. Dokument dialogowy domaga się takiego podejścia Kościołów do problemu aborcji, aby uwzględniło ono fakt, że jest to tylko jedna z licznych kwestii związanych z wartością życia ludzkiego, niekoniecznie najważniejsza. Ponadto w refleksji nad aborcją nie można oddzielać praw nienarodzonego od praw kobiet w ciąży, rodziny, społeczeństwa i wspólnoty religijnej. Z tego powodu – mimo że zauważa się źródło wartości życia ludzkiego w stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boże – dokument dialogowy stwierdza, że ostateczna odpowiedzialność za moralną decyzję dotyczącą przerywania ciąży spoczywa na indywidualnym sumieniu kobiety kierowanym przez rozum i łaskę¹³. Dialog katolicko-reformowany w ocenie godziwości aborcji przyznaje prymat indywidualnemu sumieniu matki i innych osób zainteresowanych.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, VI, 2e/4c

¹¹ Ibidem, VI, 2c.

¹² Ibidem, VI, 2b.

¹³ Roman Catholic-Reformed Consultation, *Ethics and the Search for Christian Unity. The Statement on Abortion* (1980), <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/ecumenical-and-interreligious/ecumenical/reformed/upload/Ethics-and-the-Search-for-Christian-Unity.pdf> (21 X 2013).

W dokumencie nie rozważa się istoty przerwania ciąży, podobnie jak nie stawia się jasno kwestii odpowiedzialności Kościołów i znaczenia moralnego nauczania wspólnoty wierzących, wzywając jedynie do działań o charakterze społeczno-charytatywnym, mających na celu zmniejszenie liczby dokonywanych aborcji.

W tym przeglądzie argumentów zawartych w dokumentach dialogowych trzeba zwrócić uwagę na odrębne stanowisko wyrażane przez dialogujących z katolikami przedstawicieli Wspólnot ewangelikalnych. W ich ujęciu radykalny sprzeciw wobec aborcji wynika z odczytania woli Boga wobec każdego człowieka, wyrażającej się również w nakazie ochrony życia ludzkiego¹⁴. Warto zauważyć, że w dialogach z chrześcijanami ewangelikalnymi nie pojawia się rozbudowana argumentacja dotycząca sytuacji społecznej ani też kluczowego znaczenia indywidualnego sumienia. Jedynym i decydującym argumentem moralnym jest wyraźna wola Boża, którą chrześcijanin powinien w sposób wolny przyjąć i wypełniać. Wierność słowu Bożemu, z której nie zwalnia chrześcijanina ani kontekst życia, ani indywidualne doświadczenia czy poglądy, sprawia, że ocena moralna przerywania ciąży jest dla wspólnoty wierzących jednoznaczna i bezdyskusyjna.

2. Znaczenie i zakres kościelnego nauczania moralnego

Przytoczone przykłady argumentacji moralnej związanej z problemem przerywania ciąży wskazują na kwestię relacji między sumieniem a wspólnotą wierzących jako poważną trudność dialogów ekumenicznych podejmujących zagadnienia etyczne.

Z jednej strony w dokumentach dialogowych obecne są stwierdzenia podkreślające znaczenie nauczania moralnego Kościołów. Dialog episkopalno-katolicki (anglikańsko-katolicki) w Stanach Zjednoczonych pozwala na stwierdzenie, że moralności indywidualnego życia chrześcijan nie sposób oddzielić od wspólnoty wiary. Jest to ważne zwłaszcza w czasach, w których podstawowe przekonania moralne i postawy życiowe właściwe dla chrześcijan należących do różnych tradycji wyznaniowych podlegają kontestacji, wewnętrznej erozji czy też zdecydowanemu odrzuceniu wskutek oddziaływania przeciwnym światopoglądów czy systemów wartości¹⁵.

¹⁴ *Evangelicals & Catholics Together: The Christian Mission in the Third Millennium* (1994), <http://www.firstthings.com/article/2007/01/evangelicals—catholics-together-the-christian-mission-in-the-third-millennium-2> (21 X 2013).

¹⁵ The National Consultation of the Episcopal and Roman Catholic Churches in the USA, *Where We Are: A Challenge for the Future. A Twelve-Year Report* (1977), p. A,5, <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/ecumenical-and-interreligious/ecumenical/anglican/where-we-are-challenge-for-future.cfm> (21 X 2013).

Z drugiej jednak strony w wielu tekstach obecne są wypowiedzi, które w imię dowartościowania indywidualnej decyzji wierzącego opartej na jego własnym sumieniu podważają sens ocen moralnych przekazywanych w doktrynie Kościołów¹⁶. Stąd wspomniany już anglikańsko-katolicki dokument *Life in Christ* wskazuje, że anglikanie, nawet jeśli podzielają te same wartości moralne, które są ważne dla katolików, nie mogą zgodzić się na taką koncepcję prawa moralnego, która stawiałaby pewne wymagania czy zakazy, od których nie byłoby żadnych wyjątków. Zdaniem anglikanów każda reguła moralna musi mieć wyjątki, ponieważ jej zastosowanie zawsze powinno być skontekstualizowane i zorientowane pastoralnie, a nie jurydycznie. Troska o zachowanie podstawowych wartości moralnych musi uwzględniać nieporządek właściwy światu i ludzkiej naturze. W tym kontekście w dokumencie mówi się o prymacie „etyki odpowiedzi” (*an ethic of response*) opartej na wolności sumienia nad etyką posłuszeństwa (*an ethic of obedience*), która miałaby wyrażać dominację bezosobowego prawa nad ludzką wolnością¹⁷. Ostatecznie stanowisko anglikańskie, w części poparte przez katolickich członków komisji dialogowej¹⁸, sprowadza się do relatywizacji znaczenia moralnej doktryny Kościoła w imię podkreślenia wartości wolnej odpowiedzi człowieka, opierającej się na swobodnym, nieskrepowanym przez narzucone prawo moralne, indywidualnym sumieniu.

Ten motyw bezwzględnej primatu sumienia nad nauczaniem kościelnym jako znaku wolności i godności człowieka obecny jest również we francuskim tekście katolicko-luterańsko-reformowanym poświęconym relacji wyborów etycznych do wspólnoty kościelnej¹⁹. O ile katolicy uznają wskazania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła za uprawnione interpretacje objawionego przez Boga

¹⁶ L.S. Mudge, *Veritatis Splendor and Today's Ecumenical Conversation*, *The Ecumenical Review* 2 (1996), s. 158–159.

¹⁷ ARCIC II, *Life in Christ: Morals, Communion and the Church*, p. 52, s. 357.

¹⁸ Można wysnuć taki wniosek na podstawie deklaracji samej Komisji, która – po wskazaniu różnic między anglikańskim a katolickim rozumieniem roli moralnego nauczania Kościoła – stwierdza, że zarówno anglikanie, jak i katolicy odchodzą dzisiaj od koncepcji prawa moralnego (*moral law*) jako głównego źródła doktryny moralnej (*moral teaching*). Prawo moralne miałyby mieć tę słabość, że jest bezosobowym systemem, niepasującym do nowego prawa przyniesionego przez Chrystusa, któremu odpowiada jedynie dowartościowanie wolności osób we wspólnocie (*persons-in-community*) (ibidem). Za takim wnioskiem przemawia również interpretacja dokumentu *Life in Christ* dokonana przez anglikańsko-katolicką komisję dialogową w Stanach Zjednoczonych. Komentując omawiany fragment dokumentu ARCIC, amerykańska komisja stwierdza, że różnice między anglikanami a katolikami w kwestii roli indywidualnego sumienia oraz moralnego nauczania Kościoła mają charakter nie tyle zasadniczej niezgody, co raczej różnie rozłożonych akcentów (zob. Anglican – Roman Catholic Consultation USA, *Christian Ethics in the Ecumenical Dialogue: Anglican Roman Catholic International Commission II and Recent Papal Teachings* (1995), nr 2, <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/ecumenical-and-interreligious/ecumenical/anglican/ethics-in-ecumenical-dialogue.cfm> (21 X 2013).

¹⁹ Comitato misto cattolico-protestante in Francia, *Scelte etiche e comunità ecclesiale* (1992), Appendice 1, III, 2, w: G. Cereti, J.F. Puglisi (red.), *Enchiridion Oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale*, t. 4, *Dialoghi locali 1988-1994*, Bologna 1992, p. 902.

prawa naturalnego, służące do odpowiedniej formacji sumienia wiernych²⁰, o tyle protestanci poddają kościelną interpretację nakazów moralnych wynikających ze słowa Bożego wolnemu osądowi chrześcijan, mówiąc o nadrzędnym prawie sumienia oświeconego przez wiarę²¹. W tym sensie można również mówić o „kreatywności etycznej” każdego wierzącego²², o ile każdy we właściwy sobie sposób interpretuje zawarte w słowie Bożym normy i stosuje je we własnym życiu.

3. Czy prawo moralne jest przeszkodą w dialogu ekumenicznym?

Zagadnienie przerywania ciąży, w którym nakaz moralny wynikający z Objawienia Bożego łączy się z różnymi konkretnymi sytuacjami życiowymi wielu kobiet i mężczyzn, spotyka się wśród Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich z różnymi typami argumentacji oraz krańcowo różnymi wskazaniem praktycznymi²³. Zdaniem przedstawicieli Wspólnot protestanckich zaangażowanych w dialog ekumeniczny z Kościołem katolickim fakt ten nie jest powodem wystarczającym do stwierdzenia głębokich, zasadniczych i niepokonalnych różnic między dialogującymi stronami. Rozbieżności ukazują się raczej jako odmienne formy odpowiedzi dawanych przez Kościoły na problemy współczesnego świata²⁴. Stwierdza się wręcz, że odmienny stosunek do aborcji nie narusza wspólnego szacunku do świętości i nienaruszalności życia ludzkiego, a jedynie wyraża uprawnione zróżnicowanie wyznaniowego dyskursu etycznego. W tym kontekście zauważa się, że utrwalone przekonanie, jakoby droga do pojednania chrześcijan stawała się coraz bardziej utrudniona wskutek pogłębiających się różnic moralnych, nie jest uprawnione²⁵.

Jednakże z katolickiego punktu widzenia ocena sytuacji jest odmienna. Wspólnoty poreformacyjne charakteryzują się brakiem jedności doktrynalnej, zwłaszcza w kwestiach moralnych. Wynika to właśnie z miejsca, jakie zajmuje w ich nauce indywidualne sumienie²⁶. Katolicy członkowie ekumenicznej Grupy

²⁰ Ibidem, p. 904; por. J. Ratzinger, *Misja biskupa i teologia w obliczu problemów moralności naszych czasów*, w: idem, *Opera omnia*, t. 12, Lublin 2012, s. 273.

²¹ Comitato misto cattolico-protestante in Francia, *Scelte etiche e comunità ecclesiale*, Appendice 1, III, 2, p. 905.

²² Ibidem, p. 906.

²³ B. Williams, *Ethical Disagreement as an Obstacle to Ecclesial Communion*, *The Ecumenical Review* 2 (1996), s. 179.

²⁴ The National Consultation of the Episcopal and Roman Catholic Churches in the USA, *Where We Are: A Challenge for the Future. A Twelve-Year Report*, p. A, 5.

²⁵ Anglican – Roman Catholic Consultation USA, *Christian Ethics in the Ecumenical Dialogue: Anglican Roman Catholic International Commission II and Recent Papal Teachings* nr 1.

²⁶ R. Hütter, *The Twofold Center of Lutheran Ethics. Christian Freedom and God's Commandments*, w: K.L. Bloomquist, J.R. Stumme (red.), *The Promise of Lutheran Ethics*, Minneapolis 1998, s. 49.

z Dombes stwierdzają, że miejsce przyznawane sumieniu przez protestantów jest tak znaczące, że niekiedy rodzi się wrażenie, że w podejmowaniu decyzji moralnych obowiązuje ich wyłącznie sumienie – jako nie tylko instancja najwyższa, ale wręcz jedyna. Prowadzi to do zamętu doktrynalnego. Skoro bowiem w doktrynie moralnej ostateczną instancją dla protestantów jest słowo Boże rozpoznawane przez sumienie, to w praktyce wierzy się w Ewangelię tylko na tyle, na ile się ją pojmuje, lub też wierzy się jedynie w to, co mówi indywidualne sumienie. Z katolickiej perspektywy jest to jednak doktrynalny indywidualizm i subiektywizm²⁷.

„Hipertrofia” indywidualnego sumienia w protestantyzmie, przy jednoczesnym negowaniu autorytetu doktrynalnego wspólnoty wierzących²⁸, prowadzi również do znaczącego, pogłębiającego się oddalenia Wspólnot protestanckich od Kościoła katolickiego. Nie jest to bynajmniej problem błahy, wyrażający uprawnioną konfesyjną różnorodność. W tym kontekście przypomina się, że już w 1979 r., zwracając się do zgromadzenia ekumenicznego w czasie pierwszej wizyty w Stanach Zjednoczonych, papież Jan Paweł II mówił o „głębokim podziale, który wciąż istnieje w kwestiach moralnych i etycznych”²⁹. Powiedział wówczas, że „życie moralne i życie wiary są tak głęboko zjednoczone, że jest niemożliwe ich oddzielenie”³⁰. W świetle doktryny katolickiej, powtarzanej wielokrotnie w dokumentach magisterialnych, zapewnienia o „substancjalnej jedności” czy też „fundamentalnej zgodzie”, pojawiające się w wielu ekumenicznych tekstach, stają się wątpliwe³¹.

Wnioski

Sposób ujęcia zagadnienia sumienia w argumentacji moralnej obecnej w dialogach katolicko-protestanckich wskazuje, że nie jest to jedynie problem doktryny moralnej i formułowania przez Kościoły i Wspólnoty konkretnych reguł postępowania obowiązujących ich wiernych. Jest to, jak się wydaje, problem szerszy, światopoglądowy, dotyczący tożsamości denominacji chrześcijańskich. Ukazanie roli sumienia w argumentacji moralnej wiele mówi o tym,

²⁷ Gruppo di Dombes, „*Un solo Maestro*” (Mt 23,8). *L'autorità dottrinale nella chiesa* (2004), nr 372–373, w: G. Cereti, J.F. Puglisi (red.), *Enchiridion Oecumenicum. Documenti del dialogo teologico interconfessionale*, t. 10, *Dialoghi locali 2002–2005*, Bologna 2010, p. 498–499.

²⁸ Ibidem, nr 381, p. 507.

²⁹ „Deep division which still exists over moral and ethical matters”. Zob. Anglican – Roman Catholic Consultation USA, *Christian Ethics in the Ecumenical Dialogue: Anglican Roman Catholic International Commission II and Recent Papal Teachings*, nr 1.

³⁰ „The moral life and the life of faith are so deeply united that it is impossible to divide them”. Zob. ibidem.

³¹ Ibidem, nr 3.

w jaki sposób poszczególne Kościoły czy Wspólnoty rozumieją swoje posłuszeństwo wobec Objawienia Bożego, jak interpretują rangę zawartych w nim konkretnych wskazań oraz – w relacji do tego – jaką rolę przypisują kontekstowi społecznemu i kulturowemu, jak też indywidualnym poglądom chrześcijan, funkcjonującym w tym kontekście i kształtującym w nim swoje przekonania i postawy. Nie da się oderwać rosnącego znaczenia indywidualizmu i subiektywizmu w protestanckiej argumentacji moralnej od współczesnych przemian kulturowych świata zachodniego. Nie sposób także nie połączyć radykalnej wierności chrześcijan ewangelikalnych wobec nakazów zawartych w Biblii z ich zasadniczą postawą bezwarunkowego posłuszeństwa słowu Bożemu, nawet jeśli sprzeciwia się ono prądom filozoficznym i światopoglądowym, które zdominowały współczesny dyskurs etyczny.

Trzeba w tym miejscu zauważyć także, że trudności etyczne – ujawniające się na przykładzie roli sumienia w dyskusji na temat moralnej oceny aborcji – mają, wbrew niektórym wypowiedziom dialogowym, duże znaczenie. Chociaż widoczna jest zgoda katolików i protestantów w wielu kwestiach, to jednak są to zagadnienia dzisiaj oczywiste i niekontrowersyjne (jak chociażby problem sprawiedliwości społecznej czy chrześcijańskiego zaangażowania na rzecz pokoju)³². Osiągnięte w tych sprawach porozumienie nie może przesłonić faktu, że w problematyce tak trudnej, a zarazem ważnej dla walki o poszanowanie godności życia każdego człowieka, jak kwestia aborcji, katolicy i większość protestantów dają odpowiedzi krańcowo różne. Ta odmienność odpowiedzi nie ujawnia się wprawdzie w warstwie teoretycznej – bowiem wszyscy chrześcijanie uznają przerywanie ciąży za zło. We wskazaniach praktycznych różnica jest jednak zasadnicza i nieprzezwycięzalna: to, co dla Kościoła katolickiego jest niedopuszczalne, dla wielu Wspólnot protestanckich pozostaje jedynie kwestią osobistego wyboru, której wspólnota wierzących nie ma prawa osądzać.

W tym kontekście, po ponad stu latach istnienia ruchu ekumenicznego, należy zauważyć, że Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie coraz bardziej oddalają się od siebie w kwestiach etycznych, które – w przeciwieństwie do innych zagadnień doktrynalnych – bezpośrednio dotyczą codziennego życia chrześcijan, wymagając od nich podejmowania konkretnych, poważnych, motywowanych wiarą decyzji. Z tego powodu stan dialogów doktrynalnych poświęconych problemom etycznym należy uznać za bardzo niezadowolający. Mimo wielu deklaracji osiągniętego zbliżenia czy zbieżności konieczne są dalsze dialogi, które jednak sięgną podstaw chrześcijańskiej moralności: jej zakorzenienia w Objawieniu oraz znaczenia słowa Bożego dla życia chrześcijańskiego w każdym kontekście i we wszystkich okolicznościach.

³² ARCIC II, *Life in Christ: Morals, Communion and the Church*, p. 83, s. 365.

FREEDOM OF CONSCIENCE AND THE RESPONSIBILITY
OF THE CHURCH. THE PROBLEM OF MORAL ARGUMENTATION
IN THE CATHOLIC-PROTESTANT DIALOGUES ON ABORTION
(SUMMARY)

What one observes in the contemporary ecumenical movement is that ethical differences between churches and church communities are becoming increasingly important. This difficulty can be seen in different, sometimes contradictory, moral judgments formulated by Christian denominations. For this reason, much attention is given to ethical issues in the dialogue documents. The article discusses the different understanding of the relation of conscience to the moral teaching of the Church in Catholic-Protestant ecumenical dialogues. These differences manifest themselves clearly in the approach to the problem of abortion. This paper presents selected ecumenical documents on this subject. It indicates that for the Protestant Communities (except Evangelicals) freedom of conscience is the most important issue in the moral judgement of abortion. For this reason, the moral teaching of the Protestant Communities does not explicitly prohibit abortion, but refers to moral decisions made by believers individually in accordance with their conscience. From the Catholic point of view, it makes Protestant moral teaching (theological ethics) highly individualistic and subjectivist. Therefore, doubts arise about its meaning and importance because it is not able to give clear ethical guidelines for believers. As a result, the ethical differences between the Catholic Church and the Protestant Communities become sharper. This, in turn, raises serious questions about the credibility of the ecumenical movement.

DIE FREIHEIT DES GEWISSENS UND DIE VERANTWORTUNG
DER KIRCHE. DAS PROBLEM DER MORALISCHEN AUTONOMIE
IM KATHOLISCH-PROTESTANTISCHEN DIALOG
ÜBER DIE ABTREIBUNG
(ZUSAMMENFASSUNG)

In der heutigen ökumenischen Bewegung kann man eine zunehmende Differenz in den ethischen Sachverhalten zwischen den Kirchen und kirchlichen Gemeinschaften, die sich in verschiedenen, bisweilen gegensätzlichen Weisungen äußern, welche von verschiedenen christlichen Gruppierungen formuliert werden, feststellen. Daher wird in den Dialogpapieren eine verstärkte Aufmerksamkeit auf diese Fragen gelegt. Im folgenden Artikel wird die unterschiedliche Relation zwischen dem individuellen Gewissen und der moralischen Lehre der Kirche, wie sie in den katholisch-protestantischen Dialogen formuliert wird, aufgezeigt. Die Differenzen werden sichtbar vor allem im Bezug auf die Abtreibung. Im Artikel werden verschiedene ökumenische Dokumente bezüglich dieser Frage vorgestellt. Es wird festgestellt, dass der wichtigste Gesichtspunkt für die protestantischen Gemeinschaften (ausgenommen die evangelikalen) die Freiheit des Gewissens für die Beurteilung der Abtreibung ist. Aus diesem Grund verbietet die moralische Unterweisung der protestantischen Gemeinschaften die Abtreibung nicht explizit, sondern verweist stattdessen auf die individuellen, von einzelnen Gläubigen getroffenen Entscheidungen, die mit ihrem Gewissen vereinbart werden können. Aus katholischer Sicht wird diese protestantische moralische Unterweisung (theologische Ethik) für individualistisch und subjektivistisch gehalten. Es werden sogar Zweifel über die Sinnhaftigkeit einer solchen Lehre geäußert, die den Christen keine klaren ethischen Weisungen zu geben vermag. In diesem Licht werden die ethischen Differenzen zwischen der katholischen Kirche und den protestantischen Gemeinschaften verschärft. Dies zieht ernsthafte Fragen über die Glaubwürdigkeit der ökumenischen Bewegung nach sich.